

Слободан Анђонић
Филозофски факултет,
Београд

САВРЕМЕНИ ПОЛИТИЧКИ ЕКСТРЕМИЗАМ*

Резиме: Политички екстремизам се одређује преко идеологије и политичког простора. У првом смислу то је заступање неке политичке идеје до њених крајњих граница, чак и по цену угрожавања неких важних вредности. У другом смислу, то је политичко становиште које има мало изгледа да уђе у парламент, или да игра било какву озбиљну политичку улогу у њему. Применом ових критеријума на Србију, аутор закључује да је главни носилац екстремизма у Србији интелектуална и политичка групација окупљена око ЛДП.

Кључне речи: екстремизам, идеологија, парламентаризам, демократија, политичке странке, Србија.

Два су уобичајена мерила за утврђивање политичког *крајња штива* (како је реч “екстремизам” лепо превео Александар И. Спасић; у Хофер, 2004:19). Прво мерило тиче се *идеологије*, а друго *иолиничког просиора*.

Посматрано из угла идеологије, политичко крајњаштво је “заступање неке политичке идеје до њених крајњих граница, без обзира на ‘несрећне’ последице, непримењивост, противразлоге или осећања одбојности” (Scruton, 1982). Вилкокс (Wilcox, 1987), који се дуго бавио како левим тако и десним екстремизмом, даје петанестак распознавајућих црта крајњаштва. Он се могу свести на шест:

1. *манихејско виђење светиа:* постоје само две војске: војска Добра и војска Зла; на челу прве војске су Они, а на челу друге Главни непријатељ; сви остали су само бедни сапутници у великој Борби;

2. *онџолошка изузетносџ циља:* крајњи циљ Борбе толико је надмоћан над свим осталим вредностима да оправдава коришћење свих, па и морално сасвим проблематичних средстава;

---

* Чланак је део рада на пројекту бр. 149005 који се ради на ИСИ ФФ (руководилац Сретен Вујовић), уз новчану потпору Министарства науке Републике Србије.

3. *двосџруки аришини*: из претходног следи да је војсци добра дозвољено све оно што је забрањено војсци зла (рецимо, да уводи диктатуру или да прави концентрационе логоре);

4. *загџварање судњег дана*: одлучујућа битка између војске добра и војске зла десиће се Судњег дана; исквареност садашњег света је, наиме, толика да рај никако не може да наступи полако, постепено, већ искључиво након радикалног чишћења које ће војска добра обавити у Судњем дану; у њему ће Главни непријатељ бити спектакуларно сатрт, а Они тријумфовати, коначо и пред очима целог света;

5. *сазнајни суйсџанцијализам*: војник добра постаје се увиђањем Истине; то није ствар сазнајног поступка, образложења и поткрепљивања разлога чињеницама, већ је реч о својеврсној моралној одлуци за Истину; отуда су сви који не прихватају Истину или морални идиоти, или најобичнији војници Зла;

6. *аргументајивно засџрашивање*: из претходног следи да се убеђивање збуњених или расправа са неистомишљеницима не води на сазнајном већ на моралном земљишту; отуда војник добра не објашњава, већ именује: “фашисти”, “комунисти”, “ђубрад”, “олош”, “плаћеници”, “лудаци”, “зликовци”...; војник добра, наиме, сматра да “ствари треба назвати својим именом”, јер се тако најбоље освешћује збуњени Сапутник и разобличава Непријатељ.

Вилкокс вели да се политички екстремисти најлакше препознају по лакоћи лепљење етикета, преслободним генерализацијама и брзом преласку са претресања опонентових противразлога на претресање опонентовог карактера. Они су неприкривени вербални насилници, и само их недостатак моћи спречава да са вербалног пређу на на стварно, физичко насиље.

Други приступ одређењу политичког крајњаштва описан је код Владимира Глигорова (1985: 123; изворна идеја је, иначе, Мориса Дивержеа и Рејмона Арона). Ту се полази од увида да већина људи, у друштвима са колико-толико стабилним поретком, заступају умерена политичка схватања. Изглед бирачког тела у уобичајеним порецима је следећи:

Ако у друштву постоје слободни избори, онда се у парламент најчешће бирају политички представници који се налазе одмах лево или десно од централне осе. Што се иде даље налево или надесно, све је мање бирача. Отуда је и све мања вероватноћа да ће представник таквог мишљења бити изабран. Са оне стране леве, односно десне вертикале налазе се мишљења која, у уобичајеним околностима, немају нарочите изгледе да уђу у парламент. То је место левог и десног политичког екстремизма.

Фрустрираност екстремиста у друштвима са парламентарним поретком често је у тесној вези баш са њиховом безнадежном позицијом у погледу политичког утицаја. Они не могу да се докопају власти на уобичајени начин, јер њихове политичке идеје, у стабилним временима, не привлаче довољно бирача. То код крајњаша ствара бес не само према политичким супарницима који су успешнији, већ и према целокупном поретку. У ауторитарним порецима екстремисти се макар могу тешити да је њихова непопуларност последица законских забрана или цензуре. Таквих ограничења, међутим, нема у демократском поретку. Отуда екстремистима не преостаје ништа друго до да закључе како постојећи поредак није *суштински* демократски, већ да је *заправо* ауторитаран. Када поредак једном прогласе недемократским, крајњаша затим лако закључују да се до политичке промене може доћи једино насиљем. Логика је следећа: да би се дошло до *праве* демократије, нужна је диктатура која ће уништити све претпоставке досадашње *лажне* демократије, а *заправо суштинске* диктатуре. Тако ће се, кроз *привидну* диктатуру а *суштинску* демократију, доћи до *коначне* демократије, у којој су појава и суштина једно те исто.

Да политички екстремисти на власт најчешће долазе превратом, опште је позната чињеница. Бољшевичка револуција 1917. један је од таквих случајева крајњашког запоседања власти, са најстрашнијим последицама по освојено друштво. Међутим, екстремисти на власт могу доћи делимично и преко парламента. Наиме, у сумним временима, када се друштвена структура распадне, људи који су пометени изненадном социјалном изжлебљеношћу постају лак плен крајњашке реторике, једноставне и емотивне. Тако крајњаша могу доспети у парламент. Али чак ни тада не могу достићи скупштинску већину. Нужно је да их нека од централних политичких снага узме за савезника у власти. Управо то се и десило у Немачкој, након избора у новембру 1932. Није се могла направити влада без левих или десних екстремиста. Комунисти су имали 100 места, нацисти 196, а сви остали 262 мандата. Одабрани су десни екстремисти,

који су чак дали и канцелара. А они ће већ после два месеца увести диктатуру.

* * *

Можемо ли уз помоћ ова два мерила да кажемо које политичке снаге у Србији спадају у крајњаше?

У једном ранијем раду (Антонић, 2004) опширније сам образложио како се могу поређати главне политичке странке у Србији. Додамо ли тим странкама у међувремену основни ЛДП, добићемо следећи редослед: ЛДП – ДС – Г17 – ДСС/СПО/НС – ПСС – СРС. Да ли су дакле, ЛДП и СРС политички крајњаше?

Почећу од радикала. Они су несумњиво започели као политички екстремисти. Њихова реторика и њихов политички положај све до 1992. чинили су их јасним политичким крајњашима (опширније образложење у Антонић, 2002: 121-3, 155-9, 377-392). Године 1992. они улазе у скупштину као Милошевићеви трабанти, али већ следеће године успевају да политички преживе сукоб са њим и постану самосталан политички чинилац. Ипак, све до 2003. године они се по много чему налазе у екстремистичкој зони. Они заправо нису прави екстремисти, јер су њихов програм и њихова политичка делатност ипак чисто парламентарни. Ни једног тренутка, без обзира на рат и изузетност околности, они се нису залагали за суспензију парламентаризма. Међутим, са друге стране, ту је била и даље присутна њихова изразито насилничка реторика (види примере у Антонић, 2002: 380-2, 390-1). Осим тога, радикали су били и саучесници у неким изразито ауторитарним мерама Милошевићевог режима, какви су били Закон о универзитету и Закон о информисању (Антонић, 2002: 445-6, 453-4). Насилничка реторика и политички егзибиционизам наставили су се, затим, и након пада Милошевића (Антонић, 2006: 148-9). То је практично потрајало све до одласка Војислава Шешеља у Хаг (фебруара 2003). Од тада, међутим, екстремистичка реторика постепено нестаје, а рејтинг странке убрзано расте. Потврђује се правило да, у парламентарним условима, странка мора да умери своју реторику и крене ка политичком центру, ако жели већи изборни успех. Ово “умијено” лице радикала, потпомогнуто свим тегобама српске транзиције, довело је СРС на домак освајања 40% гласова на наредним изборима (према истраживањима јавног мњења).

Радикали се тако, изгледа, више не налазе у опасној зони политичког екстремизма. То, наравно, не значи да су сви ризици везани за њих сасвим нестали. Њихова кадровска база је и даље без озбиљне и одговорне друштвене елите. Њихова јавна идеологија је

плитка и конфузна и лако би је поново могао заоштрити неки ванредни догађај – повратак Шешеља из Хага, или какав озбиљан акт антисрпског насиља. Али, без обзира на све то, мислим да се више не може рећи да је екстремизам и даље основна црта радикалског политичког понашања и радикалске идеологије.

Сасвим другојачије стоји ствар са ЛДП и њима политички блиским друштвеним снагама. Често се може чути критика изједначавања радикалског и “грађанистичког” (тј. “шестооктобарског”, ЛДП) екстремизма (види, рецимо, Марковић, 2006). Реч је, међутим, о томе да је у данашњој Србији “леви” екстремизам далеко присутнији и, можда, чак и опаснији од “десног”. Леви екстремизам не само да има развијенију и кохерентнију идеологију. Он повремено отворено одбацује парламентарни поредак и демократију, и чак се залаже за неки облик диктатуре.

На другом месту (Антонић, 2005: 137-140) већ сам опширније навео антидемократске елементе у наступима и јавном деловању српских “монтањара”, као што су: апотеоза конфликта и сукоба, зазивање 6. октобра као Судњег дана, претње идеолошким неистомишљеницима (“гвоздена метла”), оцена да је у Србији “већина неспособна да нешто схвати” и да јој је зато потребно патерналистичко вођство, ауторитарни месижанизам итд. Желећи да покажем како би изгледало да су неке од ствари које говоре и раде наши “монтањари” урадили радикали, недавно сам у *Полиџици* (16. мај 2006) овако почео свој чланак:

“Александар Вучић, говорећи на збору СРС и осам НВО (‘Образ’, ‘Јустин Философ’ итд), изјавио је: ‘Морамо узети гвоздену метлу у руке и кренути од сваког суда, сваке станице полиције, универзитета, пропале економије, и одатле почистити све оне који земљу држе као таоца мондијалистичких лажи и глобалистичких митова’.”

“Драган Тодоровић, високи дужносник СРС, изјавио је да је ‘демократија зла коб Србије’, зато што ‘већина у Србији сваку алтернативу евроатлантским интеграцијама схвата као свој пораз, као своју срамоту, као своју осуду’.”

“Млади радикали упали су, синоћ, на промоцију књиге Милоша Васића и виком и скандирањем онемогућили њено одржавање. Они су протестовали што се у књизи наводи тврдња како је Војислав Шешељ, све до одласка у Хаг, примио новац од земунског клана и политички га штитио”.

“Једном од рецензената Васићеве књиге, проф. др Николи Самарџићу, синоћ су непозната лица на вратима стана исписала велику паролу: ‘свиња’. Никола Самарџић је изјавио да су аутори те пароле вероватно исти они који су учествовали у растурању недавне књижевне промоције и изразио уверење да ће полиција урадити свој посао”.

Онда сам казао да, наравно, ништа од горе наведеног нису урадили радикали. Јер, да су урадили само нешто од тога, заправо, да су само крајичком својих мозгова помислили да ураде макар нешто од тога, данас се у Србији не би могло живети од протеста 2.875 невладиних организација за људска права, од негодовања новинарских или универзитетских удружења, или од изјава страних званичника у којима се “изражава забринутост због угрожавања демократије у Србији”. Закључио сам да у Србији очигледно постоје политичари првог и другог реда. Оним првим је штошта дозвољено: да прете гвозденом метлом Универзитету, да одричу подобност Срба за демократију, да растурају промоције књига итд. Они пак политичари који су у другој групи, не смеју ни да помисле тако нешто. Одмах ће бити проглашени “фашистима”, а њихова странка ће доћи у опасност да буде забрањена.

Занимљива је, међутим, била реакција “монтањара” и њихових идеолошких савезника. Редакцијски коментар *Данаса*, од 19. маја 2006, завршава се реченицом у којој се тврди да постоји “понуда ‘аналитичара’ Слободана Антонића радикалима да професора Николе Самарџића третирају као свињу”. Истог дана, у знаменитом *Пешчанику*, Светлана Лукић позива Николе Самарџића да прокоментарише мој чланак, а он вели:

“Уредница *Полиџике*, која је пустила тај текст и Коштуница, који преко Матије Бећковића и његове шире фамилије влада *Полиџиком* – они су типовали моју породицу, на коју сада сваки идиот има право да насрне. И то се већ догађало. То је напад и на моју породицу и на породицу Чедомира Јовановића, која је већ неколико година потпуно незаштићена и која живи једним животом без икакве личне слободе. Притисак на наше породице, наравно, притисак је да одустанемо од нашег политичког пројекта. Ја се, осим у случају Соње Бисерко, када су неке новине објавиле њену кућну адресу, не сећам, и то се није догађало ни у Милошевићево време, да неко типује вашу породицу као предмет физичког обрачуна.”

Оно што је запрепашћујуће, и због чега наводим читаву ову причу, јесте да ни редакција листа *Данас*, нити Никола Самарџић не схватају да овде није реч ни о каквом имагинаром “типовању”, већ да се поменути догађај *већ збио!* Само, предмет скаредног написа на кућним вратима (у ноћи између 10. и 11. јуна 2004) није био проф. др Никола Самарџић, већ проф. др Никола Милошевић. А главноосумњичени за “извођење радова” нису били млади радикали, већ припадници “чедистичког” подмлатка. Они су, наимае, 4. јуна 2004. растурили промоцију књиге Животе Ивановића о Зорану Ђинђићу, чији је рецензент био управо Никола Милошевић. Дакле, тако срамне ствари као што су растурање промоције књига и скаредни написи по кућним вратима већ су се догодиле. Само што су

улоге ту биле обрнуте у односу на играказ из *Пољитике*. За мене је то још један сјајан показатељ управо психологије *двосируких аршина* из Вилкоксове анализе. Када ми урадимо неку свињарију, онда је то “грађански отпор” – јер је идеја убрзане модернизације Србије толико *онџолошки надроћна* да је у њеном остварењу све дозвољено. Али ако неко само помисли да се и ми можемо наћи у улози жртве, онда је то “типовање”, дивљаштво, фашизам, смак света!

Конечно, хајде да наведем и најновији пример отвореног заговарања политичког насиља, који долази управо из тих кругова. Његов јунак је Светислав Басара. Реч је његовом програмском тексту (*Земља*, бр. 3, мај 2006, стр. 10-12) карактеристичног наслова: “Диктатуром до демократије”. Ту Басара тврди да, пошто је “ова ‘демократија’ у ствари диктатура отуђених центара моћи”, у Србији се “до демократије може доћи контролисаном диктатуром” (стр. 12). Зато се Басара залаже “да се прогласи суспензија рада политичких партија на период од четири године, које би биле искоришћене за демонтажу парализованог и корумпираног система”. Ова мера је неопходна, објашњава Басара, зато што је “у политици, за разлику од архитектуре, неупоредиво лакше изградити нов систем, него срушити стари”. А док траје диктатура, “послове развоја економије, пројектовања институција, реформе војске и полиције, израде устава, писање стварне историје засноване на чињеницима, реформе школства и универзитета... воде експертске групе”, објашњава Басара. Партије се пак враћају из хибернације тек када се у земљи створи “јединствени систем вредности”, тј. сви прихвате монтањарску модернизацијску идеологију.

Дакле, то више није “гвоздена метла” за Универзитет, то је сада права диктатура, која има да потраје до потпуног идеолошког глајхшахтовања Србије. Из интервјуа Теофила Панчића у истом броју *Земље* сазнајемо да се за новог српског диктатора кандидовао сам Светислав Басара, главом и брадом! (стр. 64). Каква бизарност!, рећи ћете. Можда је бизарност. Можда је и књижевничко претеривање. Али, свакако је – политички екстремизам!

Наведени радови:

Антонић, Слободан (2002): *Заробљена земља: Србија за владе Слободана Милошевића*. Београд: Откровење.

(2004): “Србија међу изборима: од скупштинских избора 2003. до председничких избора 2004. године”, *Нова српска пољитичка мисао*, год. IX, бр. 1-4, стр. 169-195.

(2005): *Гушање жаба: расправе о српској транзицији*. Београд: ИИЦ НСПМ.

(2006): *Елиџа, грађанство, слаба држава: Србија после 2000*. Београд: Службени гласник.

Глигоров, Владимир (1985): *Политичка вредновања*, Београд: Партизанска књига.

Марковић Миленко, “Коме звона звоне?”, *НИН*, април 2006, http://www.nspm.org.yu/prenosimo2006/2006_drugasrbija_mm2.htm

Хофер, Ерик (2004): *Прави верник: мисли о њрироди масовних њо-креџа*. Ниш: Просвета.

Scruton, Roger (1982): “Extremism”, in the *Dictionary of Political Thought*, New York: Hill & Wang.

Wilcox, Laird (1987): *What Is Political “Extremism”?* www.voluntaryist.com/articles/027a.php

Slobodan Antonic

CONTEMPORARY POLITICAL EXTREMISM

Summary

Political extremism is determined through the ideology and the political space. The former entails the support of certain political idea to its ultimate limits even at the price of endangering certain important values. The latter entails a political position which will hardly be accepted in the Parliament or to play any important role in the Parliament. By applying these criteria to Serbia the author concludes that the main pillar of extremism in Serbia is the intellectual and political group gathered around the Liberal Democratic Party.

Key words: extremism, ideology, parliamentarism, democracy, political parties, Serbia

Voja Stanić, *Mrtva priroda*, 1980.